

Scherper op frauderisico's!

Uitkomsten onderzoek naar frauderisicoanalyse door accountantsorganisaties

Lees verder

Inhoud

01	Onderzoek en belangrijkste uitkomsten	3
02	Uitkomsten onderzoek	7
	2.1 Teambesprekingen en inwinnen van inlichtingen	7
	2.2 Identificeren en evalueren van frauderisicofactoren	9
	2.3 Identificeren en inschatten van frauderisico's	11
03	Aandachtspunten voor de sector	14

01 Onderzoek en belangrijkste uitkomsten

De AFM heeft in mei 2022 het position paper '[Omgang accountantsorganisaties met fraude\(risico's\) bij gecontroleerde ondernemingen](#)' uitgebracht.¹ Daarin hebben we aangekondigd dat het thema fraude de komende jaren structureel op de toezichtagenda staat. Het thema-onderzoek naar de kwaliteit van de frauderisico-analyse is het eerste onderzoek in een reeks van onderzoeken dat in dit kader wordt uitgevoerd.

Fraude is een breed maatschappelijk probleem

Fraude verstoort het economische verkeer tussen partijen en ondermijnt het vertrouwen in de integriteit van het financiële systeem. Daarnaast kan fraude bredere destabiliserende markteffecten veroorzaken. Dergelijke (grote) fraudegevallen komen beperkt voor, maar de impact ervan is groot. Nationaal en internationaal is dan ook aanhoudende maatschappelijke en politieke aandacht voor dit probleem en specifiek voor de rol van de externe accountant.

De accountant heeft een belangrijke rol bij het signaleren van fraude

Gecontroleerde ondernemingen zijn primair verantwoordelijk om fraude te voorkomen en aan te pakken. Tegelijkertijd kan het tijdig signaleren en opvolgen van fraude(risico's) door de externe accountant in de wettelijke controle soms grote schade voor de stakeholders van de onderneming voorkomen. Fraude(risico's) in de wettelijke controle signaleren en opvolgen is daarom een belangrijke verantwoordelijkheid voor de externe accountant.

Doel onderzoek: wat is de kwaliteit van de frauderisicoanalyse van de accountant?

Het doel van dit onderzoek is om een helder beeld te krijgen van de kwaliteit van de frauderisicoanalyse die door accountants wordt uitgevoerd voor de wettelijke

controles. Hiermee willen we de sector een spiegel voorhouden en voorbeelden aanreiken van good practices die we in de praktijk hebben gezien. We hebben bij 13 accountantsorganisaties in totaal 32 wettelijke controles voor boekjaar 2021 hierop getoetst. De AFM heeft hierbij niet onderzocht of de externe accountant in de wettelijke controle voldoende en geschikte controle-informatie heeft verkregen.

Zowel OOB als reguliere vergunninghouders onderzocht

Bij drie geselecteerde OOB-accountantsorganisaties zijn vier controles geselecteerd, waarvan twee OOB-controles (waaronder drie woningcorporaties, een bank en twee beursgenoteerde ondernemingen). Bij de 10 reguliere accountantsorganisaties zijn steeds twee wettelijke controles geselecteerd. We hebben wettelijke controles geselecteerd waarbij wel en waarbij geen fraudedeskundige was betrokken. Ook hebben we zowel wettelijke controles geselecteerd met een hoog als een laag risico volgens de accountantsorganisatie. Dit om een zo breed mogelijk beeld te krijgen. Ook hebben we bij zowel OOB- als reguliere accountantsorganisaties data uitgevraagd en geanalyseerd, ter ondersteuning van het beeld wat naar voren komt in het kwalitatieve onderzoek.

Waarom is een goede frauderisicoanalyse door de accountant zo belangrijk?

Het goed inschatten van de risico's van een afwijking van materieel belang, ongeacht of deze worden veroorzaakt door fraude of door fouten, is een van de belangrijkste pijlers onder een goede wettelijke controle. De Standaarden schrijven immers voor dat de accountant als basis voor zijn oordeel een redelijke mate van zekerheid moet verkrijgen over de vraag of de financiële overzichten als geheel vrij zijn van een afwijking van materieel belang die het gevolg is van fraude of van fouten. Het is ook de kern van het accountantsberoep. Juist vanwege het belang dat gebruikers van jaarrekeningen hechten aan betrouwbare informatie, en de beslissingen die op grond daarvan worden genomen

¹ Gelijktijdig met het position paper van de AFM heeft de NBA in juni 2022 vergelijkbare observaties gepubliceerd middels het rapport '[Verkennde oorzaakanalyse fraude: Fraude vraagt een meer kritische grondhouding](#)'.

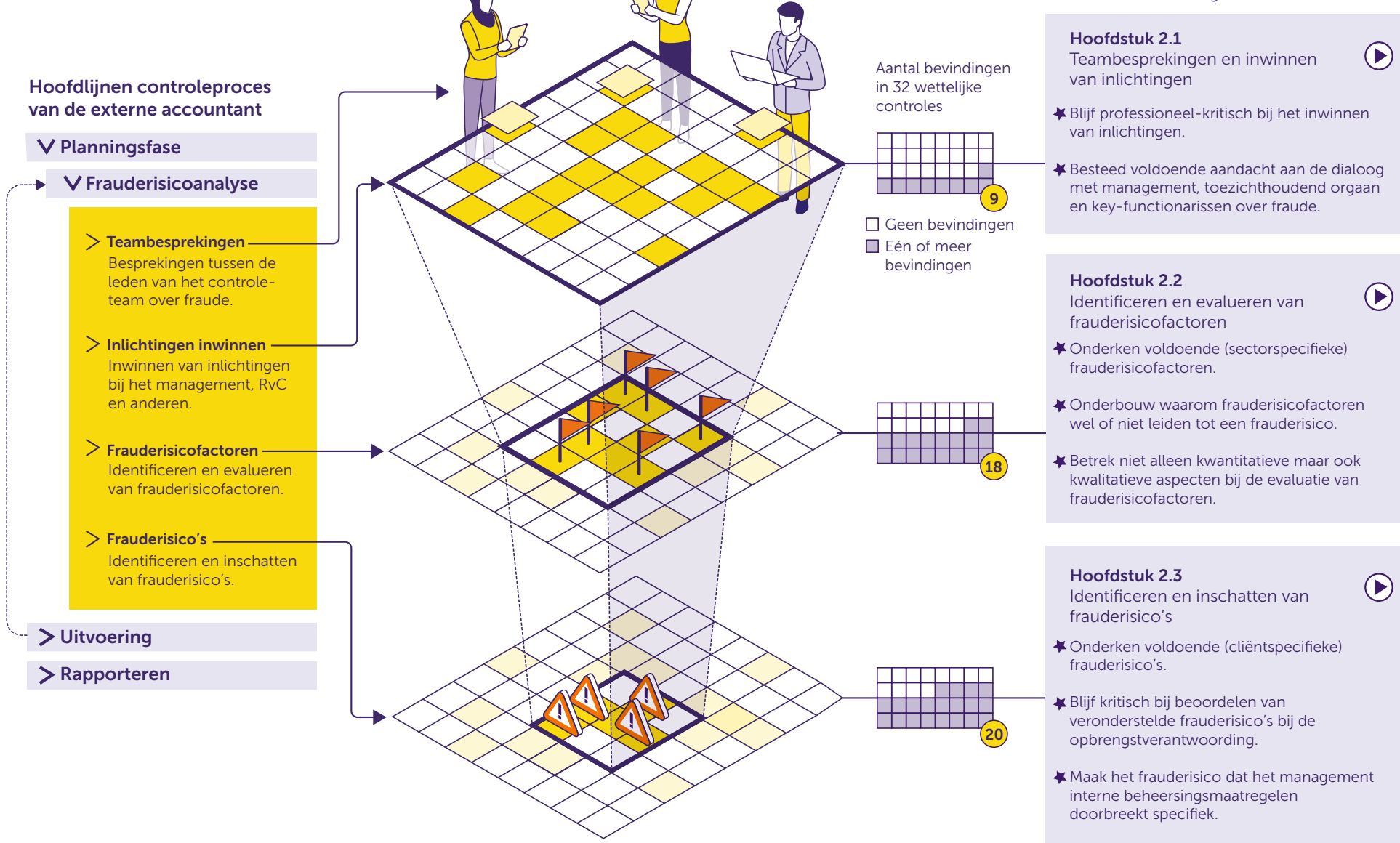
Opbouw rapport volgt werkwijze accountant bij omgang met frauderisico's

De externe accountant houdt een teambespreking en maakt een eerste brede inventarisatie van de risico's voorafgaand aan de planning en uitvoering van een wettelijke controle en vraagt hierover ook informatie op bij de onderneming die wordt gecontroleerd. Vervolgens worden frauderisicofactoren geïdentificeerd en geëvalueerd. Daarna worden de belangrijkste frauderisico's onderkend om mee te nemen in de controle. Dit rapport volgt deze opbouw. Het concept van frauderisicoanalyse wordt nader toegelicht in onderstaande visual (Figuur 2).

Figuur 2. Werkwijze accountant frauderisicoanalyse

02 Uitkomsten onderzoek

2.1 Teambesprekingen en inwinnen van inlichtingen

De rol van de externe accountant

Aan het begin van de controle zijn het houden van een teambespreking over fraude en het inwinnen van inlichtingen belangrijke stappen voor de externe accountant om frauderisico's en frauderisicofactoren te onderkennen (identificeren). De externe accountant verzoekt het management om inlichtingen over:

- De inschatting van het management zelf of de financiële verantwoording mogelijk een afwijking van materieel belang bevat door fraude.
- De werkwijze van het management om de risico's op fraude in de entiteit te identificeren en hierop in te spelen.
- De informatie die het management eventueel aan de met governance belaste personen heeft meegedeeld over zijn processen om de risico's op fraude in de entiteit te identificeren en hierop in te spelen.
- De informatie die het management eventueel aan zijn werknemers heeft meegedeeld over zijn visie op bedrijfspraktijken en ethisch gedrag.

De accountant vraagt bij verschillende personen binnen de onderneming na of zij op de hoogte zijn van feitelijke, vermoede of vermeende fraude. Dus niet alleen bij het management, maar ook de personen die belast zijn met governance (zoals de raad van commissarissen), internal auditors en andere relevante personen binnen de onderneming.

Het management verkeert vaak in de beste positie om fraude te plegen. Daarom evalueert de externe accountant de verkregen inlichtingen met een professioneel-kritische instelling, en kan het noodzakelijk zijn om de door het management verstrekte antwoorden met andere informatie te staven.

De externe accountant verwerft inzicht in hoe de personen die belast zijn met governance toezicht uitoefenen op het management en haar processen om de risico's op fraude in de entiteit te identificeren en hierop in te spelen. Het is belangrijk om de bekwaamheid en integriteit van het management te onderzoeken en de vraag te stellen wat de vatbaarheid is van de onderneming voor onder andere fraude door het management.

Wat zijn de belangrijke onderzoeksuitkomsten?

- Een teambespreking heeft in elke wettelijke controle plaatsgevonden, maar de diepgang en professioneel-kritische discussie moet beter.
- ✓ In elke frauderisicoanalyse is navraag gedaan naar gevallen of vermoedens van fraude.
- ✓ Externe accountants ondersteunen ondernemingen om frauderisico's te identificeren.
- ✗ Externe accountants moeten het inwinnen van inlichtingen over fraude professioneel-kritischer uitvoeren.
- ✗ Externe accountants moeten voldoende tijd en aandacht besteden aan de dialoog over fraude met het management, het toezichhoudend orgaan en anderen binnen een onderneming.

- **Een teambespreking heeft in elke wettelijke controle plaatsgevonden, maar de diepgang en professioneel-kritische discussie moet beter.** De bespreking tussen de leden van het controleteam, gericht op de vraag hoe en waar de jaarrekening vatbaar kan zijn voor een afwijking van materieel belang door fraude, heeft in alle wettelijke controles plaatsgevonden. Wel zien we dat niet alle relevante aspecten met voldoende diepgang worden besproken. Vaak blijkt in onvoldoende mate

welke frauderisicofactoren van toepassing zijn en hoe de besproken factoren de elementen van de fraudedriehoek raken. Ook de uiteindelijke conclusie of de frauderisicofactoren daadwerkelijk een frauderisico vormen wordt onvoldoende onderbouwd. Doordat de teambespreking wel heeft plaatsgevonden en de toelichting door de externe accountants hebben we op dit onderwerp slechts een enkele bevinding.

- ✓ **In elke frauderisicoanalyse is navraag gedaan naar gevallen of vermoedens van fraude.** In alle 32 frauderisicoanalyses hebben de externe accountants inlichtingen ingewonnen over gevallen of vermoedens van fraude. Vaak wordt het onderwerp fraude besproken als onderdeel van het controleplan, de management letter en/of het accountantsverslag. Het is belangrijk dat het onderwerp fraude in die gevallen met voldoende diepgang wordt besproken (zie good practice 1).
- ✓ **Externe accountants ondersteunen ondernemingen om frauderisico's te identificeren.** Ondernemingen zijn zelf verantwoordelijk voor een adequate frauderisicobeheersing. Regelmatig constateren accountants dat een interne frauderisicoanalyse ontbreekt en ondersteunen ze het management met vragenlijsten, om hen zo te helpen met het maken van een eigen frauderisicoanalyse en het identificeren van frauderisico's (zie good practice 2).
- ✗ **Externe accountants moeten het inwinnen van inlichtingen over fraude professioneel-kritischer uitvoeren.** Vaak ziet het inwinnen van inlichtingen vooral op de vraag of zich gevallen van fraude hebben voorgedaan, en niet op het identificeren en beheersen van frauderisico's en het inspelen hierop. Het onderwerp fraude wordt vaak alleen met leden van het management en de rvc besproken als onderdeel van het controleplan, de management letter en/of het accountantsverslag. Dit kan ertoe leiden dat het onderwerp fraude onvoldoende aandacht krijgt en onvoldoende professioneel-kritisch wordt besproken. Het valt hierbij op dat regelmatig een uitgebreid gespreksverslag en/of notulen ontbreekt waaruit blijkt wat de diepgang van de gesprekken is geweest en of daarbij een professioneel-kritische houding is gehanteerd.
- ✗ **Externe accountants moeten voldoende tijd en aandacht besteden aan de dialoog met het management, het toezichthoudend orgaan en anderen binnen een onderneming over fraude.** Het inwinnen van inlichtingen vindt niet altijd plaats bij de juiste personen. Zo zien we voorbeelden waarin de externe accoun-

tant niet, zoals vereist, over fraude spreekt met het management, maar alleen of vooral met de financieel directeur en de laag daaronder (controller, boekhouder). Naast het management van de onderneming moet de accountant ook nagaan of er andere key-functionarissen zijn die om inlichtingen moeten worden gevraagd, bijvoorbeeld een inkoop- of verkoopdirecteur die wordt afgerekend op behaalde resultaten. In een derde van de onderzochte controles is niet geïdentificeerd wie eigenlijk het relevante management en eventuele anderen (bijvoorbeeld divisie-directeur of vestigingsdirectie) zijn voor het verkrijgen van inlichtingen voor de frauderisicoanalyse.

Good practices

Good practice 1 - Inwinnen van inlichtingen – exitgesprekken

Gedurende het boekjaar nemen de CFO en een twee commissarissen afscheid van de onderneming. De externe accountant heeft exitgesprekken met hen gevoerd om de impact op de wettelijke controle te bepalen. Hiermee kunnen mogelijk ook nieuwe inzichten voor de frauderisicoanalyse worden verkregen.

Good practice 2 - Inwinnen van inlichtingen – vragenlijst

Een accountantsorganisatie ondervindt dat het management en organen die zijn belast met governance van controlecliënten zelf niet altijd voldoende aandacht besteden aan frauderisico's en geen eigen (geformaliseerde) frauderisicoanalyse hebben. De identificatie en beheersing van frauderisico's van deze ondernemingen vindt vaak informeel plaats. De accountantsorganisatie vraagt aan de hand van filmpjes aandacht voor frauderisico's. Ook heeft de accountantsorganisatie een hulpmiddel (vragenlijst) ontwikkeld voor controlecliënten om frauderisico's gestructureerd te identificeren. Hiermee kan de externe accountant eenvoudig het gesprek voeren met het management en wordt gestimuleerd om het gesprek over frauderisico's met voldoende diepgang te voeren.

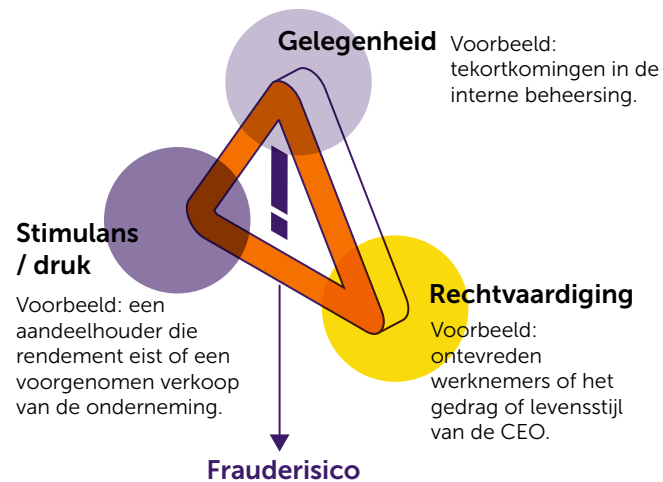

2.2 Identificeren en evalueren van frauderisicofactoren

De rol van de externe accountant

In de planningsfase van een controle voert een accountant risicoinschattingswerkzaamheden uit. Zoals het inwinnen van inlichtingen, kennismaken van de omgeving van de controlecliënt en het doornemen van notulen van vergaderingen en belangrijke correspondentie. Ook doet de accountant een eerste cijferanalyse en neemt kennis van interne regelingen, zoals een klokkenluidersregeling. De accountant evalueert of de informatie die uit deze werkzaamheden is verkregen, wijst op het bestaan van een of meer frauderisicofactoren. Deze frauderisicofactoren wijzen niet automatisch op het bestaan van fraude, maar vaak komen deze factoren wel voor in gevallen van daadwerkelijke fraude. Daarom zijn ze voor de accountant een aanwijzing voor een risico op een afwijking van materieel belang door fraude. De accountant kijkt langs de fraudedriehoek (Figuur 3) specifiek naar frauderisicofactoren die wijzen op:

Figuur 3. Fraudedriehoek

Vervolgens evalueert en onderbouwt de externe accountant waarom frauderisicofactoren wel of niet leiden tot een frauderisico.

Wat zijn de belangrijke onderzoeksuitkomsten?

- ✓ Externe accountants gebruiken bij het identificeren en evalueren van frauderisicofactoren objectieve bronnen, zoals de CPI-index.
- ✓ We zien goede voorbeelden van inzet fraudedeskundigen.
- ✓ In alle controles zijn frauderisicofactoren onderkend.
- ✗ Bij 18 van de 32 wettelijke controles zijn één of meerdere bevindingen geconstateerd bij het identificeren en evalueren van frauderisicofactoren.
- ✗ Externe accountants moeten onderbouwen waarom frauderisicofactoren wel of niet leiden tot een frauderisico.
- ✗ Externe accountants moeten niet alleen kwantitatieve aspecten, maar juist ook kwalitatieve aspecten betrekken bij de evaluatie van frauderisicofactoren.

- ✓ **Externe accountants gebruiken bij het onderkennen en evalueren van frauderisicofactoren objectieve bronnen, zoals de CPI-index.** In controles van ondernemingen met internationale activiteiten zien we het gebruik van de CPI-index³ terug aan de verkoop- en inkoopzijde. Deze CPI-index kan helpen bij het onderkennen van frauderisicofactoren (en/of frauderisico's), bijvoorbeeld transacties met hoog-risicolanden.
- ✓ **We zien goede voorbeelden van de inzet van fraudedeskundigen.** Uit de opgevraagde data komt naar voren dat op marktniveau in ongeveer 5% van de wettelijke controles een fraudedeskundige is ingeschakeld. De inzet van een fraudedeskundige in de bespreking tussen de leden van het controleteam vergroot de aandacht voor frauderisico's en geeft een frisse blik van buiten het controleteam. Uit het kwalitatieve onderzoek krijgen we de indruk dat deze inzet positief heeft bijgedragen aan de frauderisicoanalyse (zie good practice 3). Uit de ontvangen data blijkt dat OOB-accountantsorganisaties vaker een fraudedeskundige inzetten dan reguliere vergunninghouders.
- ✓ **In alle controles zijn frauderisicofactoren onderkend.** De meeste externe accountants zijn bekend met het concept van frauderisicofactoren die geëvalueerd worden en mogelijk tot een frauderisico leiden. Bij alle wettelijke controles heeft de externe accountant één of meerdere frauderisicofactoren onderkend.

3 Corruption Perceptions Index: 2022 Corruption Perceptions Index: [Explore the... - Transparency.org](https://www.transparency.org/en/cpi).

- ✗ **Bij 18 van de 32 wettelijke controles zijn één of meerdere bevindingen geconstateerd bij het identificeren en evalueren van frauderisicofactoren.** Een voorbeeld hiervan is dat evidente frauderisicofactoren niet zijn onderkend en/ of onvoldoende geëvalueerd. Dit gaat onder meer om sectorspecifieke frauderisicofactoren bij inkopen en aanbestedingen, verkopen vastgoed of grond en anti-money laundering bij financiële dienstverleners. Voorbeelden van fraude-risicofactoren hierbij zijn de inschakeling van zakelijke tussenpersonen waarvoor geen duidelijke zakelijke reden lijkt te bestaan of een groot verloop onder het senior management, de juridische adviseurs of de met governance belaste personen. Andere factoren kunnen zijn dat het management er niet in slaagt om bekende significante tekortkomingen in de interne beheersing tijdig te corrigeren, net als grote hoeveelheden contant geld in kas of groot kasverkeer.
- ✗ **Externe accountants moeten onderbouwen waarom frauderisicofactoren wel of niet leiden tot een concreet frauderisico.** De onderbouwing moet gestaafd worden door bijvoorbeeld het uitvoeren van risicoinschattingwerkzaamheden (zie good practice 4). Uit het onderzoek blijkt dat accountants onvoldoende onderbouwen waarom frauderisicofactoren wel of niet leiden tot een concreet frauderisico. Bij het evalueren van frauderisicofactoren wordt in enkele wettelijke controles ten onrechte (de positieve effecten van) interne beheersing betrokken. Op basis van de interne beheersingsmaatregelen worden frauderisicofactoren afgeschaald en worden vervolgens ook geen frauderisico's geïdentificeerd. De regelgeving schrijft voor dat de accountant frauderisicofactoren evalueert, voordat rekening wordt gehouden met de interne beheersingsmaatregelen.
- ✗ **Externe accountants moeten niet alleen kwantitatieve aspecten, maar juist ook kwalitatieve aspecten betrekken bij de evaluatie van frauderisicofactoren.** Bij enkele wettelijke controles zijn frauderisicofactoren niet (allemaal) geëvalueerd, maar is beargumenteerd waarom geen sprake is van een (materieel) frauderisico. De overwegingen en onderbouwing waarom frauderisicofactoren wel of niet leiden tot een frauderisico ontbreekt of schiet tekort. Hierbij valt op dat vaak gebruik wordt gemaakt van het argument van een hoge 'kwantitatieve materialiteit'. Kwalitatieve overwegingen en onderbouwing ontbreken, bijvoorbeeld over reputatieschade, uitgesloten worden van tenders en/of boetes in het geval van kickbackbetalingen (corruptierisico).

Good practices

Good practice 3 – Toegevoegde waarde inzet fraudedeskundige

De wettelijke controle van een groothandel kent een verhoogd cliënt- en opdrachtrisico. Onder meer door handel met risicovolle landen en een lopend strafrechtelijk onderzoek in verband met mogelijke niet-naleving van wet- en regelgeving. Voor de externe accountant is dit aanleiding om met een verhoogde alertheid en diepgang aandacht te besteden aan het risico op (materiële) tekortkomingen door fraude. De externe accountant heeft mede daarom bij deze controle een externe fraudedeskundige ingeschakeld. De fraudedeskundige heeft de frauderisicoanalyse van het controleteam uitgedaagd en observaties besproken met het controleteam. De inzet van de fraudedeskundige heeft positief bijgedragen aan de frauderisicoanalyse en geleid tot de identificatie van nieuwe en andersoortige frauderisicofactoren en frauderisico's voor de controle van deze onderneming, zoals het risico dat een debiteurenbetaling plaatsvindt vanaf een ander (niet bekend) bankrekening-nummer (*third party payments*).

Good practice 4 – Evalueren van frauderisicofactoren en risicoinschattingswerkzaamheden

De externe accountant heeft de frauderisicofactor 'belangenverstremgeling' geïdentificeerd voor transacties met aan de organisatie verbonden partijen. Hierbij is onderbouwd welke norm (threshold) is gehanteerd om transacties (vanuit een fraudeoogpunt) te beoordelen of wanneer transacties (kwalitatief) als 'bijzonder' worden aangemerkt. Mogelijke bijzondere transacties zijn door de accountant onderzocht en onderbouwd met brondocumentatie. De externe accountant heeft ook de nevenfuncties van het management beoordeeld. De externe accountant heeft integraal vastgesteld welke nevenfuncties een lid van het management heeft op basis van een openbare bron. De externe accountant heeft vastgesteld of de nevenfunctie een mogelijk frauderisico vormt, door te betrekken wat de ratio en omvang is van de transacties met deze partijen. Als onderdeel van de frauderisicoanalyse heeft de externe accountant alle bevindingen ten aanzien van de interne beheersing (frauderisicofactor: leemtes in de interne beheersing) uitgebreid geëvalueerd en beoordeeld of deze bevindingen kunnen leiden tot een frauderisico van materieel belang. Per bevinding heeft de externe accountant een analyse gemaakt op basis van de onderdelen van de fraudedriehoek (gelegenheid, druk, rationalisatie). Vervolgens heeft de externe accountant de kans en impact van mogelijke 'onttrekking van middelen' en/of 'frauduleuze financiële verslaggeving' ingeschat.

2.3 Identificeren en inschatten van frauderisico's

De rol van de externe accountant

De externe accountant heeft de verantwoordelijkheid om gedurende de gehele controle een professioneel-kritische instelling te hebben en rekening te houden met de mogelijkheid dat het management interne beheersingsmaatregelen doorbreekt. Ook moet de externe accountant rekening houden met het feit dat controlewerkzaamheden die effectief zijn om fouten te detecteren mogelijk niet effectief zijn om fraude te ontdekken.

Kortgezegd moet de externe accountant risico's inschatten op een afwijking van materieel belang op het niveau van de jaarrekening en de posten in de jaarrekening. Deze inschatting is bepalend voor de omvang en diepgang van de werkzaamheden bij de uitvoering van de wettelijke controle. Hierbij wordt verondersteld dat twee frauderisico's altijd om aandacht vragen: (1) doorbreking van de interne beheersingsmaatregelen door het management (verplicht) en (2) frauderisico's met betrekking tot de opbrengstverantwoording (verondersteld).

Door de onvoorspelbaarheid van de manier waarop het management interne beheersingsmaatregelen kan doorbreken, vormt dit een verplicht verondersteld risico op een afwijking van materieel belang door fraude.

De externe accountant moet er ook van uitgaan dat bij de opbrengstverantwoording frauderisico's bestaan. Alleen in uitzonderlijke gevallen is dit niet van toepassing en dan moet de externe accountant ook nog de redenen hiervan documenteren.

Wat zijn de belangrijke onderzoeksuitkomsten?

- ✓ Accountants onderkennen het verplichte frauderisico.
- ✓ Accountants betrekken de interne frauderisicoanalyse van de controlecliënt.
- ✓ We hebben voorbeelden gezien van specifieke frauderisico's.

- ✗ In 20 van de 32 onderzochte wettelijke controles zijn één of meerdere bevindingen geconstateerd bij het identificeren en inschatten van frauderisico's.
- ✗ In een relatief hoog aantal wettelijke controles is te lichtvaardig het veronderstelde risico op fraude in de opbrengstverantwoording weerlegd.
- ✗ Het altijd aanwezige risico dat het management interne beheersingsmaatregelen doorbreekt wordt vaak niet specifiek gemaakt.

- ✓ **Accountants identificeren het verplichte frauderisico.** In elke wettelijke controle is minimaal één frauderisico geïdentificeerd, namelijk het verplicht veronderstelde risico dat het management interne beheersingsmaatregelen doorbreekt. In de onderzochte wettelijke controles zijn gemiddeld 3 frauderisico's geïdentificeerd (variërend van slechts 1 tot 7 frauderisico's per wettelijke controle).

✓ **Accountants betrekken de interne frauderisicoanalyse van de controlecliënt.**

Als de controlecliënt beschikt over een eigen interne frauderisicoanalyse maken externe accountants daar gebruik van door deze te betrekken in hun eigen frauderisicoanalyse.

✓ **We hebben voorbeelden gezien van specifieke frauderisico's.** In een aantal wettelijke controles zijn door de externe accountant cliëntspecifieke frauderisico's geïdentificeerd, naast het verplichte frauderisico op doorbreking van de interne beheersingsmaatregelen door het management en het veronderstelde frauderisico bij de opbrengstverantwoording. Hierbij heeft de externe accountant specifiek onderbouwd hoe en waar het risico zich kan voordoen, wie daarbij (mogelijk) betrokken zijn en wat de kans en impact van het risico is (zie good practice 5 en 6). In het algemeen zien we dat frauderisico's (veel) specifiek moeten worden gemaakt. Een specifiek geformuleerd frauderisico zorgt voor het adequaat plannen en uitvoeren van de werkzaamheden. Door het risico zo gericht mogelijk te formuleren komt dat ten goede aan de effectiviteit van de uit te voeren werkzaamheden. Dit is ook belangrijk omdat een externe accountant een controle niet alleen uitvoert. Ook voor teamleden moet duidelijk zijn welke risico's zich bevinden in het werk dat ze uitvoeren. Zeker voor werkzaamheden die zien op frauderisico's is continu een professioneel-kritische instelling nodig.

✗ **In 20 van de 32 onderzochte wettelijke controles zijn één of meerdere bevindingen geconstateerd bij het identificeren en inschatten van frauderisico's.**

Een voorbeeld hiervan is dat (evident) aanwezige frauderisico's niet zijn onderkend. Dit terwijl deze frauderisico's door de controlecliënt zijn benoemd en/of blijken uit openbare informatie, bijvoorbeeld een geconstateerde fraude bij een vergelijkbare organisatie. Voorbeelden hiervan zijn: geen frauderisico's aan de inkoopzijde bij aanbestedingen door gunnen opdrachten aan 'bevriende' partijen en kick-backs, bij de verkoop van vastgoed gedurende het jaar door zogenoemde ABC-transacties, geen frauderisico's bij grote NOW/TVL-subsidies en het risico van omkoping (steekpenningen) of het betalen van smeergeld (corruptie) voor bepaalde diensten.

Interne beheersing is in een kwart van de onderzochte wettelijke controles ten onrechte betrokken bij het inschatten van frauderisico's. Bij het inschatten van de frauderisico's wordt ten onrechte (de positieve effecten van) interne beheersing van de controlecliënt betrokken. De regelgeving schrijft voor dat de accountant

hier in de risicoinschatting geen rekening mee houdt. Bij de uitvoering van risicoinschattingswerkzaamheden gericht op het identificeren van frauderisico's dient de accountant inzicht te verkrijgen in de interne beheersing met als doel om na te gaan of sprake is van tekortkomingen in de interne beheersing die duiden op frauderisicofactoren en frauderisico's. En niet andersom.

✗ **In een relatief hoog aantal wettelijke controles is te lichtvaardig het veronderstelde risico op fraude in de opbrengstverantwoording weerlegd.**

Het veronderstelde frauderisico bij de opbrengstverantwoording is in 7 van de 32 onderzochte wettelijke controles weerlegd. Opvallend hierbij is dat 5 van de 7 wettelijke controles de controle van een OOB-onderneming betrof (waaronder alle drie geselecteerde woningcorporaties). De lat voor het weerleggen van het veronderstelde frauderisico bij de opbrengstverantwoording ligt hoog en dit weerleggen kan dus niet makkelijk worden gedaan. Het veronderstelde frauderisico is altijd aanwezig, tenzij. Ons onderzoek roept bij bepaalde accountantsorganisaties en sectoren juist het beeld op dat het weerleggen de norm is.⁴ We gaan hierover met de sector nader in gesprek.⁵

✗ **Het altijd aanwezige risico dat het management interne beheersingsmaatregelen doorbreekt wordt vaak niet specifiek gemaakt.** Hierdoor wordt geen richting gegeven aan de uit te voeren controlewerkzaamheden en worden mogelijke risico's op een afwijking van materieel belang door fraude niet ontdekt.

4 Het NBA rapport: ANALYSE RAPPORTERING OVER FRAUDE IN OOB-CONTROLEVERKLARINGEN 2021 signaleert dat het frauderisico ten aanzien van opbrengstverantwoording in circa 60% van alle controleverklaringen (44 keer) niet is onderkend: [2022096_nba_opmaak-onderzoek-beursfondsen-mbt-fraudeparagraaf.pdf](#).

5 Zie in de kader ook het volgende artikel: [De veronderstelling dat frauderisico's in de opbrengstverantwoording bestaan \(accountant.nl\)](#).

Weerleggen veronderstelling dat bij de opbrengstverantwoording frauderisico's bestaan

In het onderzoek valt op dat de veronderstelling dat bij de opbrengstverantwoording frauderisico's bestaan relatief vaak niet van toepassing wordt verklaard. De lat om dit frauderisico te weerleggen ligt hoog omdat:

- i. de externe accountant moet uitgaan van de veronderstelling dat er bij de opbrengstverantwoording frauderisico's bestaan en dient te beoordelen welke soorten opbrengsten, opbrengsttransacties of beweringen aanleiding geven tot deze risico's;
- ii. bij iedere opbrengstsoort veelal sprake is van het risico van opzettelijke verschuiving en fictieve opbrengstverantwoording (COS 240 A29);
- iii. bij iedere opbrengstsoort doorgaans sprake is van één of meerdere frauderisicofactoren, waardoor het in beginsel niet passend is om de veronderstelling (in zijn geheel) te weerleggen;
- iv. COS 240 A31 het voorbeeld bevat van 'één soort van eenvoudige opbrengstgenererende transacties, bijvoorbeeld de huuropbrengst van één bepaald onroerend goed'.

Good practices

Good practice 5 – Identificeren en inschatten van frauderisico's

De externe accountant controleert een bouwbedrijf dat veel werk verricht voor overheidspartijen. De externe accountant herkent/stelt vast dat er een verhoogd corruptierisico aanwezig is. De externe accountant analyseert (met hulp van een fraudedeskundige) zowel de in- als de verkooptransacties die het bouwbedrijf doet. Dit wordt gedaan op basis van de geografische spreiding van de activiteiten, waaronder de CPI-index, de aard van de werkzaamheden die het bouwbedrijf uitvoert, de context waarin de activiteiten plaatsvinden (veel gebruik van openbare aanbestedingen) en de interne beheersing van de contractpartijen (zoals prestatieverklaringen). De externe accountant onderbouwt dit met onderliggende documenten. Ook bespreekt de externe accountant dit risico in detail met de CEO van de controlecliënt.

Verder ziet de externe accountant dat er een fraudezaak is geweest in de media waarbij een overheidspartij betrokken is. De externe accountant stelt vast dat de fraudezaak gaat over vergelijkbare transacties als die de controlecliënt verricht met de overheidspartij en legt zijn overwegingen (inclusief verwijzing naar de risicoinschattingswerkzaamheden) vast.

Good practice 6 – Identificeren en inschatten van frauderisico's

De externe accountant heeft een uitgebreid memo opgesteld voor het frauderisico bij de opbrengstverantwoording. In het memo heeft de externe accountant per opbrengststroom en per bewering in detail beschreven waar de externe accountant frauderisico's onderkent. De externe accountant heeft hierbij uitvoerig en met veel detail geanalyseerd of de bevindingen in de interne beheersing leiden tot frauderisico's. Uit het OKB-werkprogramma blijkt dat de OKB een aantal opmerkingen heeft geplaatst bij de frauderisicoanalyse die zijn beantwoord/opgevolgd door het controleteam. Dit draagt positief bij aan het professioneel-kritisch uitvoeren van de uitgevoerde frauderisicoanalyse.

03 Aandachtspunten voor de sector

Naast de uitkomsten van het onderzoek in hoofdstuk 2 zien we de volgende aandachtspunten:

Elke accountant vindt een professioneel kritische instelling om fraude te signaleren belangrijk, maar in de praktijk kan dat nog veel beter worden toegepast

We roepen accountants op om bij de frauderisicoanalyse een professioneel-kritische instelling te hebben en toe te passen. Een houding die onder meer gekenmerkt wordt door een onderzoekende instelling, het alert zijn op omstandigheden die kunnen duiden op eventuele afwijkingen die het gevolg zijn van fouten of fraude, en een kritische evaluatie van controle-informatie. We hebben tijdens ons onderzoek voorbeelden gezien waarin de externe accountant een professioneel-kritische instelling had, maar dit was ook vaak niet zo. Zo zijn we veel voorbeelden tegengekomen van zogenoemd *motivated reasoning*.⁶ In concrete gevallen beredeneren accountants waarom (fraude)risico's er niet zijn, in plaats van dat zij onderzoeken en onderbouwen hoe frauderisico's zich wel kunnen voordoen.

Praktische handvatten kunnen, naast de bestaande wet- en regelgeving, bijdragen aan de kwaliteit van de frauderisicoanalyse door accountants

We roepen de NBA en de sector op om praktische handvatten te ontwikkelen over hoe COS 240 kan worden toegepast en draagt hier vanuit dit onderzoek graag aan bij. De AFM gaat hierover de komende tijd met de sector in gesprek, specifiek op het onderwerp frauderisico's bij de opbrengstverantwoording. Controlestandaard 240 gaat in op de verantwoordelijkheden van de accountant met betrekking tot fraude. Op dit moment is de [IAASB](#) bezig met een herziening van standaard 240 (International Standards on auditing 240).

We merken op dat standaard 240 weliswaar voldoende de (formele) verantwoordelijkheden van de accountant beschrijft,⁷ maar dat praktische handvatten (guidance) veelal ontbreken en accountantsorganisaties hier hun eigen toepassing (interpretatie) aan geven.

De uitkomsten van het onderzoek zijn ook bruikbaar voor auditcommissies, ook om de aandacht van de onderneming voor frauderisicobeheersing te monitoren

We roepen auditcommissies op om de uitkomsten van dit onderzoek te gebruiken bij het bespreken van het controleplan met de externe accountant, inclusief de daarin geïdentificeerde cliëntspecifieke (fraude)risico's. Specifiek kunnen auditcommissies met de externe accountant spreken over frauderisicofactoren, de inschatting van het risico dat het management interne beheersingsmaatregelen doorbreekt en de wijze waarop fraude kan plaatsvinden in de opbrengstverantwoording. Auditcommissies spelen een essentiële rol in het waarborgen van de kwaliteit van de financiële verslaggeving. Daarnaast zijn auditcommissies verantwoordelijk voor het toezicht op de door het management gevolgde processen om de risico's op fraude in de entiteit te identificeren en hierop in te spelen. Ook kijken zij naar de interne beheersing die het management heeft opgezet om deze risico's te beperken.

⁶ [Verleidingen en gevaren van 'motivated reasoning' \(accountant.nl\)](#).

⁷ In het position paper hebben we het standpunt ingenomen dat ook de huidige COS 240 voldoende aanknopingspunten biedt voor de accountant om op een goede wijze invulling te geven aan zijn verantwoordelijkheid t.a.v. fraude. Niettemin is het goed om meer guidance te geven in een herziene standaard.

Heeft u vragen of opmerkingen over deze publicatie?

Stuur een e-mail naar: redactie@afm.nl

Autoriteit Financiële Markten

Postbus 11723 | 1001 GS Amsterdam

Telefoon

020 797 2000

www.afm.nl

Volg ons: →

De AFM maakt zich sterk voor eerlijke en transparante financiële markten. Als onafhankelijke gedragstoezichthouder dragen wij bij aan duurzaam financieel welzijn in Nederland.

De tekst van deze publicatie is met zorg samengesteld en is informatief van aard. U kunt er geen rechten aan ontleen. Door veranderende wet- en regelgeving op nationaal en internationaal niveau is het mogelijk dat de tekst niet actueel is op het moment dat u deze leest. De Autoriteit Financiële Markten (AFM) is niet aansprakelijk voor de eventuele gevolgen – bijvoorbeeld geleden verlies of gederfde winst – ontstaan door of in verband met acties ondernomen naar aanleiding van deze tekst.

© Copyright AFM 2023